

Външната търговия на Азербайджан със селскостопански стоки – проблеми и предизвикателства

Д-р ВУРГУН ЕЛХАН СУЛЕЙМАНОВ
Университет за национално и световно стопанство – София
E-mail: vurqun@yandex.ru

Република Азербайджан е разположена в източната част на Южен Кавказ, на западния бряг на Каспийско море, в района на Мала Азия. Географското местоположение позволява на страната да провежда активна външна търговия.

В статията се прави анализ на външната търговия на Азербайджан със селскостопански стоки. Разкриват се проблемите и предизвикателствата, които възникват в периода на установяване на национална независимост на страната и преход от планова към пазарна икономика. Определя се мястото на аграрната търговия във външната търговия на Азербайджан. Разкриват се тенденциите от гледна точка на положителните и отрицателните изменения в стойностния обем на аграрния износ. Износът нараства само при 9 от 24-те стокови групи. Увеличеният износ, за сметка на изнасяните количества при по-ниски експортни цени, формира тенденция на екстензивен аграрен износ.

Изследва се реструктурирането на аграрната търговия и се разкриват проблемите, свързани с нарастващия и многократно по-голям внос, в сравнение с износа.

Азербайджан продължава традицията си да произвежда суровини за износ и да внася преработени продукти. Като член на ОНД (Общност на независимите държави) основната част от износа на селскостопански стоки се насочва към този пазар. От ОНД се внасят главно растителни продукти, преди всичко зърно и мелничарски изделия, които заемат най-голяма стойност във валутните разходи. Правят се пробиви на пазарите на ЕС и САЩ.

Препоръчва се външнотърговската политика да се насочи към увеличаване на износа на преработени продукти - захарни изделия, зеленчукови и плодови сокове, рибни консерви, защото те осигуряват по-голяма стабилност и устойчи-

вост на експорта, в сравнение с този на непреработените.

Увод

След разпадането на СССР във външнотърговската политика на Азербайджан настъпват сериозни промени. До получаването на суверенитет целият асортимент и обем на експорта и импорта се определя от Москва. Държавата има възможност сама да определя външнотърговската си политика, в зависимост от националните си интереси. В периода на възстановяване суверенитета на Азербайджан като независима държава икономическото ѝ развитие преминава през различни етапи, които се отразяват и на нейната външнотърговска политика.

Периодът 1991-1994 г. се характеризира като период на разруха на икономиката в условия на въоръжена агресия от страна на Армения. Забавя се провеждането на аграрната реформа и приватизацията на държавните предприятия. Резко намалява производството и търговията със селскостопански стоки.

През 1995-2000 г. започва период на възраждане и положителен напредък за Азербайджан.

Външнотърговската политика е подчинена на приоритетите и задачите на националната политика.

Целта на статията е да се направи анализ на външната търговия на Азербайджан със селскостопански стоки, да се разкрият проблемите и предизвикателствата, които възникват в условията на преход към пазарна икономика.

Място на аграрната търговия във външната търговия на Азербайджан

Външната търговия заема важно място в икономиката на Азербайджан и е необходимо условие за нейното развитие. Връзките с международния пазар помагат на селското стопанство по-бързо да се адаптира към динамичните процеси на външната среда. Външнотърговският стокообмен с аграрни продукти бележи възходяща тенденция. През 2010 г. той се увеличава над 2 пъти, в сравнение с 2006 г., и достига 1,8 млрд. щ. дол. (табл. 1).

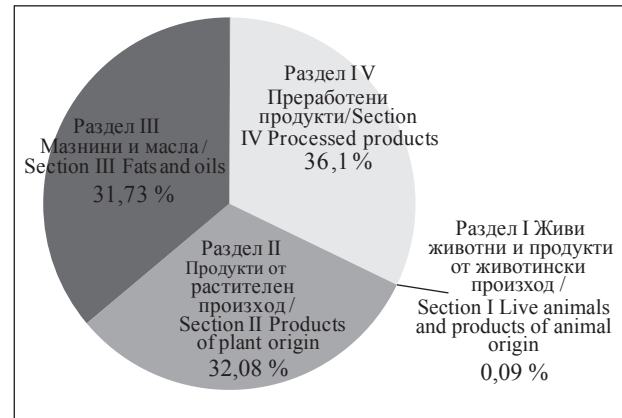
Аграрният износ нараства с 84,2% - в сравнение с 2006 г., а аграрният внос - със 121,3%, което показва, че неговите темпове изпреварват тези на износа. В стокообмена съотношението между износа и вноса се променя от 42,2% към 57,8% за 2006 г., на 32% към 68% за 2010 г.

В структурата на общия износ на страната делът на аграрния намалява от 5,0% на 2,8%. При аграрния внос делът е много по-голям и нараства от 10,6% на 18,7%. Разнопосочната тенденция в търговията показва, че равнището на производство изостава от потребителското търсене на националния пазар.

Структурата на аграрния износ по раздели на Митническата тарифа през 2010 г. показва, че:

- с най-висок дял са **Преработените продукти** (Раздел IV) - 36,10%;
- почти изравнени са Раздел II (**Непреработени растителни стоки**) - 32,08%, и Раздел III (**Мазнини и масла от животински и растителен произход**) - 31,73%.
- При Раздел I (**Живи животни, месо, мляко, млечни продукти, птичи яйца, мед**) износът е със символично участие и непрекъснато намалява.

В сравнение с 2006 г. експортната структура се променя. Износът на продукти от растителен произход отстъпва първото си място (48,53%) на преработените продукти, поради многократното съкращаване на експорта на чай и тютюн.

Фиг. 1. Структура на износа по група продукти, 2010 г.

Fig. 1. Export structure by groups of products, 2010
 Източник: Международна търговия на Азербайджан, Статистически годишник, Баку, 2011 г.
 Source: Foreign Trade of Azerbaijan, Statistical Yearbook, Baku, 2011.

Таблица. 1. Мястото на аграрния износ и внос във външната търговия на Азербайджан
 Table 1. Position of the agrarian export and import in Azerbaijan's foreign trade

Показатели Indexes	2006	2007	2008	2009	2010	2010- 2006, %
Износ - общо (млн. щ. дол.) Export - total (mil. \$ US)	6 372	6 058	47 756	14 700	21 360	335,2
Аграрен износ (млн. щ. дол.) Agrarian export (mil. \$ US)	322	508	532	527	593	184,2
Верижен индекс, %/Chain index, %	87,5	157,8	104,7	99,1	112,5	x
Дял на аграрния от общия износ, % Share of the agrarian in the total export, %	5,0	8,4	1,1	3,6	2,8	x
Внос - общо (млн. щ. дол.) Import - total (mil. \$ US)	5 267	5 714	7 170	6 123	6 601	125,32
Аграрен внос (млн. щ. дол.) Agrarian import (mil. \$ US)	557	912	1 131	972	1 233	221,3
Верижен индекс, %/Chain index, %	126,0	163,7	124,0	85,9	126,8	x
Дял на аграрния внос от общия за страната, %/Share of the agrarian import in the total import of the country, %	10,6	15,9	15,8	15,9	18,7	x
Външнотърговски стокооборот със селскостопански стоки (млн. щ. д.) Foreign trade turnover of agricultural goods (mil. \$ US)	879	1 420	1 663	1 499	1 826	207,7
Валутно салдо от аграрната търговия (млн. щ. дол.) Currency balance of agrarian trade (mil. \$ US)	-235	-404	-599	-445	-640	x

Източник: „Сельское хозяйство Азербайджана”, Статистический сборник, Государственный Комитет. Азербайджанской Республики по Статистике, Баку - 2011 г., с. 44-58

Source: Agriculture of Azerbaijan Statistical Collection, State Statistics Committee, Baku - 2011, p.p. 44:58

През последните години обликът на аграрния експорт на Азербайджан се определя от следните групи продукти:

- пресни плодове и ядки с относителен дял 28,57% от аграрния износ;
- захар и захарни изделия - 24,68%;
- зеленчуци - с 11,93%.

Останалите по-важни експортни продукти са: чай, кафе, мате, вино и спиртни напитки.

Развитие на търговията от гледна точка на положителните изменения на стойностния обем

При групиране на стоките, в резултат на стойностното нарастване на износа през периода 2016-2010 г., се забелязват интересни резултати (табл. 2).

1. Формира се група с висока конкурентоспособност, при която успоредно с **нарастването на стойностния обем на износа**

се увеличава и относителният ѝ дял. Към тази група се отнася разделът за мазнини и масла от растителен и животински произход. През 2010 г., в сравнение с 2006 г., стойността ѝ се увеличава близо три пъти, а относителният ѝ дял с 12,0 пункта - от 19,67% на 31,73%. Към нея се причислява и разделът на преработените продукти. Неговата стойност нараства два пъти, а делът му - от 31,59% на 36,10%.

Продуктите, които влизат в тази група, са: захарта и захарните изделия, чийто дял се увеличава от 9,66% на 24,68%; брашното, тестените изделия, продуктите от месо и риба, какаото и какаовите изделия.

Тези стокови групи, които увеличават абсолютния размер на стойността и разширяват пазарните си позиции с нарастващ относителен дял, показват ефективно използване на конюнктурата на международните пазари.

Таблица 2. Преструктуриране на аграрния износ в резултат от стойностното нарастване на износа за 2006-2010 г.

Table 2. Restructure of the agricultural export, as a result of the increase of the export value, for the period 2006-2010

Стокови позиции Goods' positions	Изменение на стойностния обем, (%) Change of the value volume, (%)	Дял в износа, (%) Share in export, (%)	
		2006	2010
Години/Years	2010/2006		
Раздел II. Продукти от растителен произход Section II. Plant origin products	121,8	48,5	32,08
Раздел III. Мазнини и масла Section III. Fats and oils	297,1	19,67	31,73
Раздел IV. Преработени продукти Section IV. Processed products	210,5	31,59	36,10
1. Брашно, тестени изделия, други Flour and pastry	783,8	0,16	0,67
2. Захар и захарни изделия Sugar and confectionary	470,9	9,66	24,68
3. Продукти от месо, риба Meat and fish products	352,1	0,66	1,27
4. Какао и продукти от какао Cocoa and cocoa products	333,6	0,29	0,53
5. Кафе, чай, подправки Coffee, tea and spices	183,5	5,65	5,62
6. Зеленчуци, корени/Vegetables and roots	127,2	10,33	7,14
7. Отпадъци от хранителната промишленост Waste from food industries	116,4	2,31	1,46
8. Плодове, годни за консумация Fruits for consumption	114,0	30,65	18,96
9. Хранителни продукти от плодове и зеленчуци/Fruit and vegetable products	112,0	5,91	3,62
Аграрен износ - общо Total agrarian export	184,20	100,00	100,00

Това са позиции с експортен потенциал и добро пазарно присъствие.

2. Друга група конкурентоспособни продукти **разширяват пазарния си дял при едновременно нарастване на количествата на износа и на експортните цени**. На този критерий отговаря чай на листа - съответно с 35,7% и 32,1%; зеленчуковото олио - с 13,9% и 79,2%, виното - с 33,3% и 24,3%.

3. При продуктите с растителен произход се наблюдава **увеличаване на стойностния обем, при намаляване на относителния дял** от 48,5% на 32,08% или с 16,42%. Към тази група спадат плодовете, чийто дял намалява от 30,65% на 18,96%, и зеленчуците - от 10,33% на 7,14%. Те са и едни от най-големите експортни групи.

4. При тютюна се наблюдава друга комбинация – **едновременно увеличаване на стойността на износа и на експортната цена, при намаляване на количествата** съответно със 173,3%; 320,9% и 54,14%. Стоките с подобно поведение на международните пазари могат да се определят като позиции с реални възможности за ефективно нарастване на износа и **неизползван експортен потенциал**.

5. При останалите стокови групи, въпреки че износната цена нараства, тя не може да компенсира намалените количества, в резултат на което намалява и стойностният обем на износа.

Независимо от отбелязания спад все пак тези изменения са с положителен знак от гледна точка на качествения аспект на износа, а именно – постигане на по-висока експортна цена.

Азербайджан е член на регионалната организация на независимите държави (ОНД) от 1993 г. Тя се създава, за да регулира сътрудничеството между страните и да подпомага организираното прехвърляне на управленските функции и договорни задължения на СССР към наследилите го независими републики. Държавата продължава да насочва по-голямата си част от износа на селскостопански стоки към ОНД - 94,58%, с основен търговски партньор Русия. Над 95% от износа на картофи, плодове и зеленчуци и над 80,0% от износа на

чай, риба, зеленчуково олио и други е насочен към този пазар. Същите стоки, но в по-ограничени количества, се изнасят и за Украйна. За Грузия се изнася брашно, около 10-12% захар, зеленчуково олио, риба.

Търговският стокообмен със страните от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) е с основен партньор Турция, която е основен вносител на цвеклова захар. САЩ е голям вносител на хайвер - 54% (2009 г.), на плодови и зеленчукови сокове.

От страните - членки на ЕС, търговски връзки се осъществяват с Германия, Италия, Полша, Австрия, Литва. Добър прием на този пазар намират пресните и консервираните плодове и зеленчуци, хайвер, плодови и зеленчукови сокове.

В сравнение с износа, вносът на селскостопански стоки се развива със значително по-динамични темпове. Разходите за внос се увеличават над два пъти - от 556,7 млн. щ. дол. през 2006 г., на 1 232,7 през 2010 г., и обхващат четирите раздела, и почти всички продуктови групи.

С най-висок темп нарастват преработените хранителни продукти - 225,6%, и продуктите от растителен произход - 216,6%, които представляват 50% от стойността на аграрния внос (табл. 3). Разходите за внос на пресни плодове се увеличават над 6 пъти, а тези за живите животни, рибите и тютюна - над три пъти. Прави впечатление, че се внасят не само продукти, чието производство е ограничено от природните условия, но и такива, за които страната има определени икономически преимущества.

Променя се структурата на вноса. Най-голям ръст от 23,65 пункта отбелязва разделът на преработените храни (табл. 3). Незначително нарастват растителните и животински мазнини. Внасят се главно масла и мазнини, които се използват за технически цели. Сериозен спад се наблюдава при вноса на стоките от растителен произход - от 56,8% на 35,4%, което показва, че националното производство се увеличава до степен, която води до намаляване на този внос. Ограничава се вносът на живите животни и продукти от животински произход - от 9,35% на 7,00%.

В импортната листа 25,6% от общия аграрен внос се пада на пшеничното и фуражно зърно. Условието на Азербайджан не са много подходящи за тяхното отглеждане и, въпреки нарастващите площи на зърнените култури, то все още е далеч от възможността да задоволява нарастващите потребности на населението и на животновъдството.

Държавите от ОНД играят водеща роля и по-отношение на вноса на селскостопански продукти на вътрешния пазар на Азербайджан, но не толкова силна, колкото при износа - 63,4%. От ОНД се внасят главно растителни продукти, преди всичко зърно и мелничарски изделия, които заемат най-голяма стойност във валутните разходи.

Наблюдава се възникването на двуполу-сен модел на търговия. Единият е свързан с износ към икономически развити страни и се радва на сравнително високи доходи. Другият е ориентиран към Русия и се характеризира предимно с търговия на суровини.

Проблеми на външната търговия

1. Азербайджан продължава традицията си да произвежда суровини за износ и да внася преработени продукти. Това поставя аграрния сектор в по-голяма зависимост от външнотърговската конюнктура. Наличието на суровини и евтина работна сила са естествената основа на сравнителните предимства. Те обаче могат да се реализират само тогава, когато специ-

ализираното производство е експортно ориентирано.

2. Износът нараства при 9 от 24-те стокови групи. По-високият стойностен обем на износа, за сметка на изнасяните количества (при ниски експортни цени), формира екстензивна тенденция в аграрния износ. Тя е положителна само, ако се разглежда като политика за завоюване на нови, международни пазари. Подобна комбинация на изменение на количество и качество (цена) има място в случаите, когато се изнася не много висококачествена продукция, но се насочва към пазари с активно търсене и сравнително ниска покупателна способност.

3. Преструктурирането на експорта се извършва в положителна насока, защото най-бързо нарастват преработените стоки, които са с по-голяма добавена стойност. Производството е недостатъчно, за да се увеличи износът. Страната има потенциални възможности да разшири още повече своя пазарен дял.

4. Направената оценка на стоковата структура, от гледна точка на измененията в стойностния обем на вноса, показва неблагоприятна тенденция, защото нарастването на стойността на почти всички селскостопански продукти е съпроводено с увеличаване на вносна цена.

5. Основният лимитиращ фактор за помалкия износ, в сравнение с вноса, е недостатъчното производство. Балансът на произ-

Таблица 3. Динамика и структура на вноса на селскостопански продукти
Table 3. Dynamics and structure of the export of agricultural products

Раздели Sections	Изменение на стойностния обем, % Change of the value volume, (%)	Дял във вноса, % Share in the import (%)		
		2004	2006	2010
Година/Year	2010/2006			
Раздел I. Живи животни и продукти от животински произход Section I. Live animals and animal products	209,2	9,35	7,40	7,00
Раздел II. Продукти от растителен произход Section II Products of plant origin	216,9	56,80	36,21	35,40
Раздел III. Мазнини и масла Section III. Fats and oils	230,5	7,49	7,30	7,60
Раздел IV. Преработени продукти Section IV. Processed products	225,6	26,35	49,09	60,0
Аграрен внос - общо Total agricultural import	221,4		100,00	100,0

Source: "The foreign Trade of Azerbaijan", Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan, Baku.

водството и потреблението показва недостиг на зърно и животинска продукция. В животновъдството проблемите с концентрацията на производството, породния състав, ниското технологично равнище изискват време и сериозни инвестиции.

6. По-голяма част от аграрния износ се осъществява на по-ниски ценови равнища, в сравнение с основните конкуренти, което означава по-малко валутни приходи и незадоволителни печалби за износителите.

Необходимо е външнотърговската политика да се насочи към разширяване на износа. Това ще се отрази върху по-пълното използване на наличните ресурси върху нарастването на производството, повишаването на доходите и потреблението на населението, върху създаването на по-голяма заетост. Ориентирането на производството към експорта означава да се стабилизира экспортната структура в посока към увеличаване на износа на преработени продукти - сокове, рибни консерви, захарни и плодови изделия, защото те осигуряват стабилност и устойчивост на експорта, в сравнение с този на непреработените продукти.

Все повече назрява необходимостта да се търси по-гъвкав подход при износа. Да се търсят не само отделни стокови пазари, но и определени асортиментни пазарни ниши.

ЛИТЕРАТУРА

Государственная программа по надежному обеспечению продовольственной продукцией населения в Азербайджанской Республике на 2008-2015 годы. Утверждена Распоряжением Президента Азербайджанской Республики от 25 августа 2008 года. № 3004.

Сельское хозяйство Азербайджана. Статистический сборник, Государственный Комитет. Азербайджанской Республики по Статистике, Баку - 2011 г.

The foreign trade of Azerbaijan, Statistical yearbook, The Statistica Committee of The Republic of Azerbaidjan, Baku, 2011.

The Foreign Trade of Azerbaijan with agricultural commodities – problems and challenges

V. SULEYMANOV

University of National and World Economy – Sofia

E-mail: vurqun@yandex.ru

(Summary)

The Republic of Azerbaijan is located in the East part of the South Caucasus at the West coast of the Caspian Sea, in the Asia Minor Region. The geographic location allows the country to carry out an active foreign trade. In the article is analyzed the foreign trade of Azerbaijan with agricultural goods, disclosing the problems and challenges arising during the period of establishment of national independence of the country and the transition from planned to market economy. The place of the agricultural trade in the foreign trade of Azerbaijan is determined. The trends of the positive and negative changes of the value volume of the agrarian export are studied and found out. The export marks growth only for nine of the twenty four commodity groups. The increased export on account of the exported quantities at a lower export prices level forms a trend of extensive agrarian export.

The restructuring of the agrarian trade is analyzed, disclosing the problems out flowing from the increasing and in multiple times larger import than export.

Azerbaijan follows its tradition to produce raw materials for export and to import processed products. As a CIS member, the greater part of the export of agricultural commodities is directed toward this market. From the CIS are imported mainly crop products, before all grains and grain mill products, which represent a highest value in the currency expenses. Certain breakthroughs of European and US markets are attempted.

It is recommended to direct the foreign trade policy toward an increase of the export of processed products - confectionery, vegetable and fruit juices, canned fish, as they provide higher stability and sustainability of the export, compared to the one of unprocessed products.

Key words: foreign trade, agrarian export, import, export prices

Статията е постъпила в редакцията на 20.X.2012 г.